

Max Frisch Naplója

Művészi igénnyel megírt vázlatok, egv-egy mű csiráit hordozó gondolattöredékek, reflexiók. Aforisztikus tömörségű vallomások. A frischi látásmód legpregnansabb kifejeződése.

"Vonzódás a töredék iránt ... a befejezetlenség fájdalmas vagy játékos hangsúlyozása ..." A forma nyelvén: vázlat, melynek "iránya van, de nincs vége; a vázlat mint egy már vagy még nem lezárt világkép kifejeződése; mint a formális egésztől való idegenkedés ... mint gyanakvás a készséggel szemben, amely megakadályozza, hogy korunk valaha is elérje befejezettségét..?"

A műveiből ismert kérdésfeltevés még őszintébb, még közvetlenebb formában tárul itt fel az olvasó előtt. A függetlenségét féltő, de a polgári humanizmussal mindig elkötelezett író igazságkereső utja ez. Következetes, néhol szinte kiméretlen elemzése a személyiségnek, önmagának, a társadalomnak, amelyben él. A "vesztett illúzióért" a felismerés öröme kárpótol. Őszinteségével mélységre nevel - vitathatatlan érdeme a frischi "analízisnek".

Szinte örthetetlen, hogy a Napló magyar fordítása még mindig késik.

Féltékenység

/Részlet a Naplóból/

Ha az a szerencsétlen, aki tegnap meglátogatott, egy férfi, akinek a kedvese egy másik férfival próbálkozott, egészen biztos lehetne abban, hogy más férfi szavai, egy másiknak a csókjai, kedves ötletei, egy másiknak az ölelése sohasem ér fel az övével, nem lenne vajon valamivel szenvtelenebb?

Féltékenység mint az összehasonlítástól való félelem.

Mit mondhattam volna? Gyászban lehet osztózni, féltékenységekben nem. Hallgatom és arra gondolok: Tulajdonképpen mit

akarsz? Küzdelemmentes győzelemre tartasz igényt, kétségbeesetten, hogy egváltalan sor kerül a küzdelemre. Hűségről beszélsz, bár jól tudod, nem hűségére vágyol annak a nőnek, hanem szerelmére. Csalásról beszélsz, miközben ő egészen nyíltan, egészen őszintén megírja, hogy elutazott azzal a másikkal.

Mit akarsz, barátom, tulajdonképpen?

Arra vágyunk, hogy szeressenek.

Csak hogy féltékenységünkben időnként elfelejtjük, hogy szerelmet nem lehet követelni, hogy ami szerelmünk is, vagy amit mi így nevezünk, elveszíti komolyságát, mihelyt követelőzővé válik...

Hogy lehetséges, hogy a féltékenység, miként ez gyakran történik, még halottak iránt is megnyilvánulhat, akik pedig - legalábbis testalakban - nem térhetnek vissza többé?

Csak az összehasonlítástól való félelem miatt.

Mindenki tudja továbbá, hogy a férfi a nő szemében, akivel féltékenységében szembeszáll, minden, csak győztes nem. Féltékenysége, nyilvánvaló félelme az összehasonlítástól, a nő számára nem ritkán az első bátorítás, hogy körülnézzen, összehasonlítson. A nő váratlanul megsejti a férfi gyengeségét. Épp e féltékenység hatására kivirágzik - joggal találja a férfi szebbnek mint valaha! - uj, önkéntelen reményben virul, hogy szerelme /mért félne különben annyira a férfi?/ nyilván még egészen más beteljesüléseket is megismerhet...

Férfiakat, akik erejükben és nagyszerűségükben igen biztosak és nőket, akik biztosak varázsukban, annyira biztosak, hogy például nem kell átadniuk magukat varázsuk minden sikerének, ritkán látjuk féltékenyeknek. Amellett, hogy náluk sem hiányzik az alkalom! Nekik azonban nincs okuk a félelemre, és bár ismerik a veszteséget, az égő sebet, amelytől egyetlen szerelem sem mentes, mégsem tűnnek önmaguk előtt nevetségesnek, kigunyoltnak, alacsonyabbrendűnek. Elviselik, nem úgy fogadják mint vereséget, éppoly kevéssé, miként a halál az, nem zokognak hangosan a hűtlenség miatt, és a nőt, aki egy napon már nem éri be velük, nem gyalázzák kurvának, mely leg-

többször amugyis helytelen, idenemillő szó lenne -

A szabin nők elrablása - melyik egészséges és valamennyire őszinte ember, férfi vagy nő, nem áll a rablók oldalán?

Hasztalan töprengök olyan műalkotáson, amely a szegény szabinokat mutatná be nekünk, hogy megrendítsen.

És az erény?

A szabin férfiakat, akik asszonyaik erényére kénytelenek hagyatkozni, sajnáljuk, akkor is, ha az erény kiállja a próbát. Asszonyaiknak törvény által védett tulajdonosai ők, államtól és egyháztól biztosítottak mindennemű összehasonlítással szemben, és így kell boldognak lenniük: míg a rablók a hegyen át nem kelnek, míg a világ meg nem hallja a szabin nők ujjongását, ha erényük végül már semmit sem tehet az ellen, hogy az erősebb karjaiban feküdjenek.

Ó, a félelem ettől az ujjongástól!

Már a nyelv sem vélekedik jószándékuan, amikor felszarvazott vagy megcsalt férfiről beszél, külön szava nincs rá, és nem véletlen, hogy a féltékenység, bármennyire keserű ize is van a valóságban, oly sok vaskos tréfának töltőanyaga. Mindig fenyegeti a nevetséges. Még Kleistnek, a tragédiaíróknak is vigjátékba kell foglalnia ezt a témát, amikor Amphitruónt ábrázolja, akit egy Zeusz mégiscsak kijátszik. Nyilvánvalóan a féltékenység, jóllehet szörnyűségre képes, tulajdonképpen nem tragikus szenvedély, mivel valahol a jog hiányzik hozzá, a végső, amely nagyságot kölcsönözne neki. Othello?

Ami bennünket Othello alakjában megráz, az nem féltékenysége, mint olyan, hanem tévedése: meggyilkol egy asszonyt, aki őt mindenekfelett szereti, és ha ez a tévedés nem létezne, ha féltékenysége indokolt lenne és feleségének valóban viszonya volna a velencei tiszttel, őrjöngése /anélkül, hogy csak egy szót is változtatnunk kellene a szövegen/ óhatatlanul komédiába fulladna; felszarvazott férj lenne, semmi több, gyilkosságával együtt nevetséges.

De miért éppen egy mór?

Othello, a velencei mór - így hangzik a teljes cím. Othello elsősorban nem féltékeny ember, hanem mór, vagyis megvetettfajú ember. Az éppen kivivott személyes sikere semmit sem változtat sebzett önérzetén. Tisztelik ugyan: jóllehet mór. Marad a jóllehet, amit érez, marad a másszinű bőre. Szenved mászléte miatt; itt a tragédia gyökere, úgy tűnik, és eszerint is fejlődik. Még nincs szó féltékenységről, de már minden mögött árnyékként ott húzódik ez a kisebbrendűségi érzés, és a mór becsvágyó, miként mi is azok kell hogy legyünk, oly mértékben, amennyire mórok vagyunk. Az egyetlen, akinek ehhez orra van és a sebet megszimatozza, a megsebzett Jago, akinek első szavai, amennyire jól emlékszem, egy becsvágyában megsértettek a szavai. Ő mindenkinél jobban tudja, hogyan semmisítheti meg a sikereket elért mórt: mórfélelme, a kisebbrendűségtől való félelme segítségével. Ezt az érzést kell Jagonak felhasználnia, ha bosszút akar állni, de hiszen ő éppen ezt akarja. A legáltalánosabb kisebbrendűségi érzés, amelyet mindnyájan ismerünk, a féltékenység, és a kettős fogás, amellyel itt Shakespeare él, félelmetes. Az egyik érzést a másikkal jelzi. A különös, látszólag idegen sorsa egy olyan embernek, akinek más a bőre, vagy más az orra, élővé válik számunkra, amennyiben rokon, számunkra ismert érzésben csucsosodik ki. A féltékenység a kisebbrendűségtől való egyetemesebb félelem példájává válik, példa az összehasonlítástól való félelemre, félelemre, hogy fekete bárányok vagyunk -.

Ha Othello nem mór lenne?

Ki lehetne próbálni, hogy megállapítsuk, a darab összeomlik, elveszíti lényeges metaforáját; hogy belássuk, a féltékeny ember mindig mór.

Fordította:

Szendi Zoltán